

Bárdi Nándor

Az Erdélyi Párt és a regionális politika

A következő dokumentumok az Erdélyi Párt két vezetőjének programismertető parlamenti felszólalásai. Ez a két szöveg a párt regionális és nemzetiségpolitika koncepciójának alapelemeit tartalmazza. A korszak vonatkozásában Csatári Dániel: *Forgószélben* (Magyar-román viszony 1940–1945, Akadémiai, Bp., 1968.) című, több mint 30 éve megjelent munkája áll rendelkezésünkre. De reméljük, hogy egy éven belül megjelenik Oláh Sándor társadalomtörténeti monográfiája a második bécsi döntés utáni Csík és Udvarhely megyei modernizációs törekvésekről.

Gr. Teleki Béla (1899–1990) a két világháború közti erdélyi magyar közéletben 1936-tól játszott vezető szerepet, mikor az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület alelnökévé választották.¹

Az egyesület elnökével, Szász Pállal néhány év alatt az erdélyi nagybirtokosok egyesületéből korszerű, a kisbirtokosokat, kisgazdákat megcélzó továbbképző, gazdaságszervező intézményt alakítottak. A második bécsi döntés után, mivel Szász Pál Dél-Erdélyben maradt, Teleki Béla vette át az egyesület észak-erdélyi vezetését. Ugyanakkor mint a Teleki Pál által a parlamentbe behívott erdélyi képviselő részt vett az Erdélyi Párt megszervezésében. 1941 májusában a párt elnökévé választják. 1944-ben egyik kezdeményezője a kolozsvári Magyar Tanács létrehozásának és a város békés átadásának. A háború után az Egyesült Államokba emigrált, ahol az erdélyi magyar problémák szószólója, a *Transsylvania* c. kiadvány szerkesztője évtizedeken át és a nyolcvanas években HHRF kezdeményezője volt.

Albrecht Dezső (1908–1976) bánffyhungyadi ügyvéd és földbirtokos, édesapja az 1921-ben Kós Károly alapította Magyar Néppárt elnöke volt. Albrecht Dezső előbb a magyar egyetemi mozgalmakban vett részt, majd 1936–1944 között a *Hitel* felelős szerkesztője, kiadója (és anyagi támogatója) volt. Az édesapja politikai elvbarátai képviselte polgári radikalizmustól messze kerülve a harmincas évek reformkonzervativizmusát vallotta a magáénak. 1939–1940-ben a Bánffy Miklós vezette Magyar Népközösségben a társadalmi szakosztály titkáráként dolgozott. 1940–1944 között behívott parlamenti képviselő a budapesti parlamentben. 1944-ben Budapestről Sopronba már nem követte az országgyűlést. 1947-ig Magyarországon élt, majd miután a román hatóságok háborús bűnösként kikérték Magyarországtól, Franciaországba emigrált, ahol (1951–1953 közti müncheni időszakot leszámítva) a Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozott 1966-ig.²

A Budapestre behívott erdélyi képviselők egyrészt a két világháború közötti romániai magyar közélet képviselői voltak, gr. Bethlen György az Országos Magyar Párt elnökének vagy gr. Bánffy Miklós, a Magyar Népközösség vezetőjének politikai munkatársai. Másrészt az egyházak képviselői, harmadrészt a magyar szervezetek és társadalmi csoportok (pl. iparosok) reprezentánsai kerültek be a Teleki Pál által kiválasztottak közé.

A visszacsatolás során a konfliktusok döntően két probléma köré csoportosíthatók: a regionális sajátosságok figyelembevétele és a kisebbségi korszakban kialakult intézmények önállóságának megőrzése. Politikailag Teleki Pál haláláig maga a miniszterelnök is támogatta a behívott képviselői csoport vezetőjének, Pál Gábornak ez irányú fáradozásait. Az erdélyi politikusok szerettek volna egy átmeneti időszakot a közigazgatásba, amikor a magyarországi tisztviselőkkel szembeni követelményeken Erdélyben enyhítenek, annak érdekében, hogy létrejöjjön a régióban egy onnan származó, a helyi viszonyokat jól ismerő közigazgatási apparátus. A kinevezések során a helyi emberek kinevezését azonban csak a megyei vezetés felső szintjén sikerült elérni (főispán, alispán). A főszolgabírói, főjegyzői, közjegyzői, előadói szinteken a minisztériumok ragaszkodtak a Magyarországon egyébként is elvárt végzettséghez, amelyet Erdélyben az 1940 előtti diszkriminatív magyarságpolitika miatt nagyon kevesen tudtak teljesíteni. Nem beszélve az észak-erdélyi románok bevonásáról a helyi közigazgatásba. A regionális intézmények és a már meglévő országos szervezetek között jórészt sikerült megtalálni – a regionális önállóságot tiszteletben tartó – együttműködési lehetőségeket (EME, EMGE, EKE, napilapok, szövetségi mozgalom, Tizes Szervezet stb.)

Ezek közül a legnagyobb jelentőségű a magyarországi pártok erdélyi behatolásának kezelése volt. A volt romániai magyar politikusok tisztában voltak azzal, hogy a régió belül továbbra is kulcskérdés a magyarság politikai egységének biztosítása, ezért sem nézték jó szemmel a budapesti pártok erdélyi kampányait. A behívott képviselők rövid időn belül felismerték, hogy csak egy, külön az erdélyi érdekeket hangsúlyosan képviselő párt védheti meg a régió politikai egységét, érdekérvényesítő képességét. Maga a párt képviselőcsoportja már működött a parlamentben, amikor megtörtént a kolozsvári zászlóbontás 1941. május 28-án. (Az 1848-as Uniót kimondó gyűlés napján és helyszínén a Redout – Vásárhelyi Z. Emil műkritikus és Köpeczi Sebastyén József heraldikus által impozánsan feldíszített – nagytermében.) A több száz, megyénként érkezett küldött a párt elnökének Teleki Bélát, ügyvezető alelnöknek Albrecht Dezsőt, alelnöknek Ember Géza szatmári földbirtokost, a parlamenti csoport Pál Gábor után megválasztott vezetőjét és Kolumbán Józsefet Csík megye közéletének reprezentánsát választották meg. A párt főtitkára Mikó Imre, pénztárosa Vita Sándor lett,

(Albrecht Dezsővel együtt a Hitel folyóirat köréhez tartoztak). A párt ellenőrei pedig Rácz Mihály építőmester és Szilágyi Mihály kiskgazda lett.

A párt 1941–1943 közti stratégiai programjából három kulcsfontosságú dolgot lehet kiemelni. 1. Az EP a parlamentben kormányt támogató párt volt. Ezt elsősorban azzal indokolták, hogy az esetleges erdélyi ellenzéki véleményeket a bukaresti politika azonnal kihasználhatná. Másodsorban nem akartak részt venni a budapesti pártharcokban. (Pl. a sérelmi egymásra licitálásban, felelősségre vonásban.) 1942. június 9-én erről az Erdélyi Párt és a Magyar Élet Pártja együttműködési megállapodást is aláírt.³ A pártszövetség az egyes pártok autonómiáját nem érintette. 2. A párt vezetői és a „teoretikusai” a Hitel kör (Venczel József, Albrecht Dezső, Mikó Imre, Vita Sándor) alapvető fontosságúnak tartották a középrétegek (döntően a magyar iparos és kereskedő réteg) megerősítését, és ennek érdekében a mobilitási csatornák intézményes kiépítését.⁴ 3. A Székelyföld modernizációja minden kezdeményezésben hangsúlyosan megjelent: a népfőlöslég csökkentése telepítési politikával; infrastruktúra-fejlesztés – villamosítás; a mezőgazdasági kultúra fejlesztése; a közlekedési viszonyok javítása.⁵

A párt tevékenységén belül a kisebbségi viszonyokhoz képest a legnagyobb változást az jelentette, hogy míg az Országos Magyar Pártnak (1922–1938) nemigen sikerült a munkásság, a kisiparosság és a kiskgazdák beszerzése, addig az Erdélyi Párt helyi tagozataiban ezek a csoportok meghatározók lettek.

A budapesti kormányzati politikában Teleki Pál volt a sajátos erdélyi érdekek legfőbb támogatója. Az ő halála után Bárdossy László miniszterelnök, bár mint régebbi bukaresti nagykövet jól ismerte az erdélyi magyar elitet és a viszonyokat, de alapvetően a MÉP és a katonai vezetés, valamint a nemzetközi elvárások határozták meg politizálását. Az őt követő Kállay Miklós gyakran utazott Erdélybe, de a beígért 10 éves fejlesztési program csak a politikai bejelentés szintjéig jutott el.⁶ A háborús erőviszonyok megváltozásával 1942 végétől a budapesti kormányzatok már nem is rendelkeztek megfelelő erőforrásokkal a szükséges modernizációs program megvalósítására.

Az Erdélyi Párt egyszerre regionalista és nemzetépítő tevékenységének feltárása még nem történt meg. Ezt a problémát Ember Géza, a parlamenti csoport elnökének a párt megalakulásakor elmondott beszédében a következőképpen oldotta fel: „Kihangsúlyozom, hogy mi nem különállást és nem regionális politikát akarunk bevinni a magyar közéletbe, hanem megint csak uniót, teljes egységet és megértést minden vonalon. Szent meggyőződésünk, hogy a szövevényes problémáinkat mi magunk ismerjük a legjobban, tehát azok megoldásán is mi magunk munkálkodhatunk a legeredményesebben.”⁷

Jegyzetek

¹ Tibori Szabó Zoltán: *Teleki Béla erdélyisége*. NIS, Kolozsvár, 1993. 66.

² Záhony Éva: A Hittel szerkesztőinek életrajza. In *Hitel* Kolozsvár 1935–1944 I. köt. Szerk. Záhony Éva, Bethlen Gábor Könyvkiadó, Bp., 1991, 47–48.

³ *Ellenzék*, 1942. június 12.

⁴ Venczel József: Időszerű „magunk revíziója”. *Ellenzék* 1941. május 17.

⁵ Az itt közölt parlamenti beszédeken túl: Teleki Béla: Mit vár Erdély magyarsága a közeljövőtől? *Ellenzék* 1941. május 24.

⁶ Bejelentésére 1942. április 27-én került sor Kállay Miklós kolozsvári látogatásakor. Majd részletezésére Kállay Miklós 1942. június 14-i marosvásárhelyi EMGE közgyűlésen elmondott beszédében került sor. *Ellenzék* 1942. június 15.

⁷ *Ellenzék*, 1941. május 28.